

Lessen project LEAN Nieuwegein

Datum: 24 maart 2021

Nederland staat voor een uitdagende warmtetransitie. Aardwarmte kan als duurzaam en hernieuwbaar alternatief voor aardgas een belangrijke bijdrage leveren. De Rijksoverheid heeft de ambitie om 70% van de gebouwde omgeving te verwarmen met aardwarmte.

Bij de winning van aardwarmte zijn verschillende partijen met uiteenlopende belangen betrokken. *Informatie- en Consultatieorgaan (ICO) Aardwarmte* biedt objectieve kennis en adviezen, zodat het voor iedereen mogelijk is mee te doen met het maatschappelijk debat. Inwoners en organisaties kunnen bij ICO Aardwarmte terecht. ICO Aardwarmte biedt informatie, consulteert en adviseert inwoners en professionele belanghebbenden en signaleert mogelijke aandachtspunten in lokale dialogen.

ICO Aardwarmte is nauw betrokken bij het onderzoek naar de winning van aardwarmte in Nieuwegein. In dit artikel deelt ICO Aardwarmte ervaringen en inzichten die in dit project tot nu toe zijn opgedaan. Het artikel is geschreven aan overheden, marktpartijen en betrokken inwoners die te maken krijgen met plannen voor de winning van aardwarmte in de bebouwde omgeving. Het artikel is onder andere gebaseerd op de adviezen die ICO Aardwarmte in Nieuwegein uitbracht.

Rol van de gemeente

Kies positie

Gemeenten spelen als grondeigenaar een doorslaggevende rol in de ontwikkeling van geothermie in Nederland. ICO Aardwarmte adviseert gemeenten die te maken krijgen met plannen voor de winning van geothermie zich actief op te stellen en duidelijk positie te kiezen. Als vertegenwoordiger van het inwonersbelang past hier een regierol voor de gemeente.

Ga bestuurlijk in gesprek over de eigen rolinvulling en maak je rolafbakening zichtbaar. Het succes van de samenwerking tussen overheid, markt en inwoners hangt grotendeels af van de rol die college en gemeenteraad innemen. Praat hierover met elkaar. Blijf de eigen rolneming evalueren en leer gaandeweg met elkaar wat werkt en wat niet. Neem de tijd om de samenwerking tussen overheden, marktpartijen en inwoners te professionaliseren.

Neem de regie richting inwoners

Communiceer waar je als gemeente voor staat. Maak je rol zichtbaar en neem stelling. Aardwarmte winnen is voor het publieke belang. Maak duidelijk dat het onderzoeken van de mogelijkheid van het winnen van aardwarmte een weloverwogen besluit is van de gemeente. Geef aan dat je als gemeente vanzelfsprekend aandacht hebt voor de belangen en zorgen van inwoners. Communiceer een eenduidige boodschap en zet de inwoners centraal: *'Wij als gemeente willen de stad van duurzame warmte voorzien. We hebben een partij die een opsporingsvergunning heeft en we kijken samen of we een geschikte locatie kunnen vinden. Hier betrekken we inwoners bij.'*

Bereik en betrek inwoners

Betrek inwoners vroegtijdig bij plannen voor aardwarmte. Ga in gesprek over wensen, haalbaarheid en risico's. Breng 'de staat van betrokkenheid' van de lokale samenleving bij dit thema in beeld. De gemeente kent haar wijken goed en kan veel mensen bereiken. Breng in kaart wie op welke manier betrokken is/ wil zijn en welke (verschillende) behoeften mensen hebben. *Wat is het sentiment? Wat vinden we een representatief beeld? Welke ambities hebben inwoners, welke rol willen en kunnen ze spelen, hoe willen ze communiceren?* Gebruik deze inzichten om een effectieve participatiestrategie op maat te maken. Bied maatwerk en gebruik verschillende vormen van communicatie en participatie. Benader inwoners op een manier die bij hen past. Bedenk niet zelf het participatieproces, maar laat inwoners dit zelf bepalen in bijvoorbeeld een gemeentebrede online enquête.

Rol van de inwoners

Publieke betrokkenheid is cruciaal

Bij veel publieke besluitvormingstrajecten is bewonersparticipatie essentieel. Ook bij een ingrijpend onderwerp als geothermie is betrokkenheid vanuit inwoners nodig voor gedragen besluitvorming. ICO Aardwarmte adviseert gemeenten inwoners te betrekken zodra overheid en initiatiefnemer afspraken gemaakt hebben over hun onderlinge samenwerking en het proces. Als de samenwerking tussen markt en overheid soepel verloopt, zijn inwoners sneller geneigd mede-eigenaar te worden van het proces.

Zodra het thema aardwarmte op de lokale maatschappelijke agenda staat, kan het publieke gesprek ervoor zorgen dat kansen en risico's rondom de winning van aardwarmte vertrouwd worden bij inwoners. Juist als nog geen sprake is van een concreet project, krijgen inwoners de kans neutraal deel te nemen aan de discussie.

Blijf kritisch en heb soms geduld

Geothermie is een betrekkelijk nieuw onderwerp. De rol en betrokkenheid van bewoners is essentieel. ICO Aardwarmte ziet dat betrokken inwoners zich inhoudelijk goed verdiepen in de materie en actief deelnemen aan het publieke debat. Het ICO stimuleert betrokken inwoners om vragen te stellen, kritisch te zijn en met gemeenten, marktpartijen en elkaar in gesprek te blijven over dit onderwerp.

Bij een omstreden onderwerp als de winning van aardwarmte zijn emoties van bewoners terecht. We adviseren inwoners daarbij begrip te hebben voor de dynamiek waarmee marktpartijen en overheden te maken hebben. Professionele partijen hebben tijd nodig om goede antwoorden te geven, soms meer tijd dan inwoners verwachten. We adviseren inwoners erop te vertrouwen dat partijen zorgvuldig omgaan met het beantwoorden van hun vragen. Geef elkaar de ruimte om kennis uit te wisselen, daarover te praten en het daarna (on)eens met elkaar te zijn.

Rol van de marktpartij

ICO Aardwarmte adviseert marktpartijen de reacties uit de lokale samenleving niet te onderschatten. Overspoel inwoners in het eerste contact niet met te veel informatie. Ga vooral het gesprek aan en geef voldoende ruimte aan de zorgen van de bewoners. Duik niet te snel de inhoud in. Een uitgestippeld stappenplan roept meer vragen en emoties op. Onderschat het vermogen van inwoners niet om de juistheid van informatie te toetsen en om bij conflicterende informatie scherpe vragen te stellen.

Communiceer helder over de projectstructuur

Als de projectstructuur en organisatie onduidelijk zijn, kunnen inwoners de marktpartij(en) wantrouwen. ICO Aardwarmte adviseert initiatiefnemers glashelder te communiceren over welke partijen achter het initiatief zitten en welke belang zij hebben. De omgeving heeft vertrouwen nodig in het project en transparantie over ieders belangen speelt hierbij een belangrijke rol. Het is van belang inzicht te bieden in taken, rollen en (eind-)verantwoordelijkheden van de betrokken partijen. Wees ook eerlijk over de commerciële belangen.

Bied duidelijkheid over schadevergoeding

Inwoners maken zich zorgen over de risico's op schade aan hun woning door de winning van aardwarmte. Zij verwachten van initiatiefnemers dat zij garanderen dat schade aan woningen als gevolg van het project volledig wordt vergoed. Wees glashelder in het antwoord op deze vraag, het is één van de belangrijkste kwesties voor direct omwonenden. ICO Aardwarmte benadrukt dat het noodzakelijk is dat initiatiefnemers hier zo snel als mogelijk definitieve uitspraken over doen.

Rol van de provincie

De positie van de provincie is op afstand. ICO Aardwarmte adviseert de provincie zich blijvend te laten informeren over initiatieven voor de winning van aardwarmte. Wij zien een stevige rol voor de provincie in het monitoren van initiatieven en de opgedane kennis over zowel het proces als de inhoudelijke keuzes goed te documenteren. Het onderwerp keert komende jaren naar verwachting bij herhaling terug in diverse gemeenten. De provincie kan gemeenten best practices en opgedane kennis aanreiken.

Publiek-private samenwerking

Organiseer omgevingsmanagement samen

Publiek-private samenwerking vraagt extra aandacht voor het afstemmen van belangen tussen de betrokken partijen. Wij zien marktpartijen als vanzelfsprekend omgevingsmanagement organiseren, terwijl de lokale samenleving ook veel vragen aan de gemeente heeft: Wat wil de gemeente zelf? Kent ze de risico's? Hoe is de samenwerking tussen gemeente en marktpartij?

Hoewel de belangen van overheden en marktpartijen kunnen verschillen, is het cruciaal dat de gemeente en marktpartijen met één mond richting samenleving spreken. ICO Aardwarmte adviseert de invulling van het omgevingsmanagement als gezamenlijke verantwoordelijkheid te beschouwen. Door omgevingsmanagement gezamenlijk te organiseren, dwingen partijen zichzelf tot samenwerking in de afstemming met de omgeving. Daarnaast dwingt gezamenlijk omgevingsmanagement partijen te zoeken naar een evenwichtige relatie met inwoners.

Samenwerken gaat verder dan samen werken

Samenwerking in de driehoek markt, overheid en samenleving is geen momentopname. Je doet het continu en ontwikkelt stap voor stap met elkaar een stevige (vertrouwens)basis. Werk daarom mét elkaar samen en niet naast elkaar samen. Blijf in contact en in gesprek met elkaar. Breng de drie perspectieven van overheid, markt en samenleving samen en maak in de driehoek een samenwerkingsplan. Ga met elkaar het gesprek aan over wederzijdse verwachtingen en vertrouwen en wees bereid om concessies te doen in het belang van het collectief. Maak samenwerkingsafspraken. Betrek inwoners, de markt en andere overheden op onderwerpen waar zij een grote betrokkenheid ervaren. Identificeer onderwerpen waar ze echt het verschil willen en kunnen maken.

Communicatie

Bij ieder project in de ruimtelijke ordening is communicatie een essentiële succesfactor. Onzorgvuldige communicatie tast het vertrouwen van inwoners aan. ICO Aardwarmte benadrukt dat gemeenten en initiatiefnemers zich uiterst zorgvuldig moeten voorbereiden op het contact met de omgeving. Zorg samen voor heldere coördinatie van de communicatie. Zorg dat je als samenwerkende partijen allemaal je informatie goed op orde hebt, voordat je het gesprek met de samenleving start. Het geeft weinig vertrouwen als je in het eerste contact op veel vragen het antwoord schuldig moet blijven.

Wees voorbereid

Wees zorgvuldig voorbereid op achterliggende vraagstukken en onderschat de zorgen en vragen die onder bewoners leven niet. Bedenk welke vragen van inwoners te verwachten zijn en anticipeer hierop. ICO Aardwarmte merkt op dat mensen die niet professioneel bij het thema betrokken zijn, geneigd zijn informatie te verzamelen die soms irrelevant of zelfs onjuist is. Dit is vanuit het oogpunt van een bezorgde inwoner heel begrijpelijk. Zorg dat je als professionals helder onderscheid aanbrengt tussen gevalideerde informatie en 'non-informatie'. Bereid een zorgvuldig antwoord voor op stellingen en standpunten die mensen innemen op basis van 'foutieve' informatie.

Wees voorbereid op een gesprek over schade als gevolg van mijnbouwactiviteiten. Een waarschuwing is op zijn plaats dat mogelijke schade als gevolg van geothermie een cruciale rol speelt in het publieke debat. Zorg dat transparant informatie wordt gedeeld over mogelijke schade/risico's, maar zorg bovenal voor een duidelijke aanpak hoe eventuele schade wordt afgehandeld. Wie is daarvoor verantwoordelijk,

bij wie ligt de bewijslast en zijn voldoende middelen voorhanden voor het afhandelen van de schade, zijn slechts enkele aspecten waar aandacht aan moet worden besteed.

Wees flexibel als de discussie niet verloopt zoals je had verwacht. Bedenk dat communicatie niet enkel zenden is, maar vooral om luisteren draait. Luisteren naar elkaars zorgen en belangen. Door met elkaar in gesprek te gaan, ontstaat een genuanceerd beeld. Dat verhoogt de kwaliteit van de discussie.

Open communicatiekanalen en breng discussie in de samenleving. Ook hogere overheden spelen een rol in het publieke gesprek. Pak als provincie een rol in het documenteren en verspreiden van kennis. Maak in de communicatie ook gebruik van onafhankelijke informatiebronnen. Mensen beoordelen een bestuurder met een politieke visie anders dan een onafhankelijk expert.

Locatiekeuze

De vraag *waar* de aardwarmteboring plaatsvindt, is misschien wel de lastigste vraag in een aardwarmte-initiatief dat in de bebouwde omgeving plaatsvindt. Niet alleen geologisch, ook maatschappelijk. Aardwarmteprojecten kunnen aanzienlijke impact hebben op de beleving van de directe leefomgeving. Mensen maken zich zorgen om hun woongenot, risico's van boringen en hun gezondheid. Niet voor niets ziet ICO Aardwarmte inwoners emotioneel reageren op de plannen voor winning van aardwarmte in de eigen gemeente.

Beoordeel op basis van afwegingscriteria

ICO Aardwarmte is van mening dat het initiatief voor het aanwijzen van een voorkeurslocatie bij de initiatiefnemer ligt. De initiatiefnemer legt zijn keuze onderbouwd voor aan de gemeente en inwoners. Wij adviseren gemeenten ook zelf een standpunt in te nemen over eventuele voorkeurslocaties. Geef vooraf aan de initiatiefnemer aan welke locaties onbespreekbaar of onhaalbaar zijn en deel uw afwegingen hierbij. Denk als gemeente na over welke voorwaarden voor u van belang zijn en formuleer eigen afwegingscriteria bij de locatiekeuze. Formuleer de criteria binnen de kaders van uw eigen overheidstaken en het publieke belang. Toets vervolgens het voorstel van de marktpartij op deze criteria en beoordeel of de geleverde informatie van voldoende kwaliteit is

Eindbeslissing bij openbaar bestuur

Het definitieve besluit over een boorlocatie is de verantwoordelijkheid van het openbaar bestuur. De 'eindbeslissing' kan niet door de samenleving genomen worden. Het is onredelijk aan inwoners te vragen welke locatie hun voorkeur heeft en de keuze te baseren op basis van 'meeste stemmen gelden'. Immers, de kleinste groep omwonenden of de inwoners die zich het minst weten te organiseren, trekken aan het kortste eind. Bovendien zadel je inwoners met deze vraag op met een taak die onherroepelijk tot onderlinge onrust in de lokale samenleving leidt.

ICO Aardwarmte adviseert weloverwogen en overtuigd om te gaan met communicatie rondom de locatiekeuze. Verwacht altijd weerstand vanuit de lokale samenleving en bespreek vooraf als samenwerkingspartners hoe je reageert als mensen publiekelijk kritiek uiten op de locatiekeuze.